

בכורות ב

משה שווערד

א. ספר שמות פרק יג

(ב) קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא:
(יא) והיה כי יבאך ה' אל ארץ הכנעני כאשר נשבע לך ולאבתיך ונתנה לך:
(יב) והעברת כל פטר רחם ליהוה וכל פטר שגר בהמה אשר יהיה לך הזכרים לה':
(יג) וכל פטר חמר תפדה בשה ואם לא תפדה וערפתו וכל בכור אדם בבניך תפדה:
(יד) והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו יהוה ממצרים מבית עבדים:
(טו) ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו ויהרג יהוה כל בכור בארץ מצרים מבכר אדם ועד בכור בהמה על כן אני זבח לה' כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אפדה:

ב. רש"י על שמות פרק יג פסוק יג

(יג) פטר חמור - ולא פטר שאר בהמה טמאה גזרת הכתוב הוא לפי שנמשלו בכורי מצרים לחמורים. ועוד שסייעו את ישראל ביציאתן ממצרים (שאין לך אחד מישראל שלא נטל הרבה חמורים) טעונים מכספם ומזהבם של מצרים:
תפדה בשה - נותן שה לכהן ופטר חמור מותר בהנאה והשה חולין ביד כהן:
וערפתו - עורפו בקופיץ מאחוריו והורגו. הוא הפסיד ממונו של כהן לפיכך יפסיד ממונו (מכילתא):
וכל בכור אדם בבניך תפדה - חמש סלעים פדיונו קצוב במקום אחר:

ג. ספר באר מים חיים - פרשת במדבר - פרק ב

ואגב גרר אכתוב לתרץ מה שקשה לכאורה במה שצוה שמו יתברך לקדש פטר כל רחם בבני ישראל שהוא בכורי אם דוקא ולא בכורי אב והלא במצרים מתו גם בכורי אב והיה ראוי לקדש הכל. ואמנם נודע מאמר חז"ל (שוחר טוב קל"ו, ו') כי הבכורים עשו מלחמה במצרים והכו בהם מכה רבה ועצומה כנאמר למכה מצרים בבכוריהם. והנה זה לא עשו כי אם בכורי אם כי בכורי אב לא ידעו כלל אם הם בכורים. וגם מי שהיה ידוע לו שהוא בכור אב לא יוכל לידע זאת בבירור כי אפשר שאביו הוליד בכור מכבר ועל כן לא עשו מלחמה כי אם בכורי אם. ולעומתם קידש הקב"ה בבני ישראל. שעל ידיהם נתקדש שמו יתברך במצרים שהאמינו בה' ובמשה עבדו והכו את מצרים ונתקיים בהם (ישעיה י"ט, ב') וסכסכתי את מצרים במצרים כנאמר:

ד. פרוש הט"ז על במדבר פרק ח פסוק יז

כי לי כל בכור, שלי היו הבכורות בקו הדין. נראה שכתב כן דל"ת הא כל מה שהוא קדוש קדושת הגוף אינו יוצא לחולין ע"י תמורה אלא הוא ותמורתו קודש וא"כ איך נעשו הלויים קדושים והבכורות נסתלק הקדושה מהם ואין בהם עוד קדושה, לזה תירץ הפסוק עצמו ואמר כל הקדושה שנעשית ע"פ מאמר המקדיש אינה מסתלקת כיון שהוא קדושת הגוף משא"כ בזה שלא הוקדשו הבכורים תחילה בפירוש מצד המקדיש שהוא הקב"ה רק מצד הדין באו לקדושה שהיה להם זכות, וא"כ כל שנסתלק הזכות נסתלקה הקדושה דהיינו שחטאו בעגל, דוגמא ממש לזה קדושת הבכור שהיא מאליה מיום הולדו ואם אח"כ נפל בו מום נאכל בלא פדיון ושאר קרבנות שהוקדשו לשם קרבן ונפל בו מום אינו נאכל בלא פדיון והיינו שקדושת הבכור הוא ממילא ואף אם לא הקדישו בפירוש. ואע"ג דגם בבכור פירש"י בפרשת ראה שצ"ל הרי אתה קדוש לקדושת בכור, היינו שלענין דין בכור מצוה לומר הרי לך דין בכור, אבל לענין עיקר הקדושה אף אם לא אמר דבר זה מ"מ הוה עליו קדושת בכור, דאין הקדושה שבו תלויה במאמר הבעלים כדאיתא בכמה דוכתי דקדושת בכור הוה מאליה, משא"כ בקרבן אחר אין שם קדושה זולת ע"פ מאמר המקדיש, ה"נ כן הוא כאן לענין קדושת הבכור שתחילה לא היה מקדיש אותם בפירוש אלא שממילא נהיו קדושים לכן כשנעשה להם מום בעגל נסתלקה קדושתם, משא"כ בקדושת לויים שהוקדשו בפירוש במאמר הקב"ה, ע"כ אמר כאן הכתוב תחילה לקחתי אותם לי, ומפרש הכתוב עצמו לא שהקדשתי אותם בפירוש אלא ביום הכותי במצרים בזה ההכאה והצלה של בכורים היה ענין אחר ובדבר זה עצמו הקדשתי אותם לי, משא"כ בקדושת לויים שלקחתי אותם בפירוש ע"י שנתתם לאהרן כו'. וזה נכון לפי ענ"ד:

אי בכורי אדם אסורים בהנאה לפני פדיה

בספורנו פר' בא (י"ג ב'): קדש לי כל בכור, שיתחייבו כלם בפדיון כשאר כל הקדש, למען יהיו מותרים בעבודת חול, שלולי הפדיון היו אסורים לעשות כל מלאכת חול, כענין לא תעבוד בבכור שורך, ופדיון נפשם הוא הערך המפורש לבן חודש בפרשת ערכין, בהיות אז זמן פדיונו כאמרו ופדיוו מבן חודש תפדה.

ובכלי חמדה (פר' במדבר דף ד'): תמה על הספורנו דמשמע מדבריו דאף לדורות אסור להנות מהבכורים בלי פדיה, וזה תמוה מאוד, וברור הדבר בבכור לדורות אין נפקא מינה בין קודם פדיה לאחר פדיה, רק דמצוה על האב או עליו לכשיגדל ליתן חמש סלעים לכהן. (וכוונתו על מה דאיתא בגמ' (בכורות ט:): והרי בכור אדם שצריך פדיה ומותר. ועוד בגמ' שם דלכ"ע לא תעבוד בבכור שורך, למעוטי אבל אתה עובד בבכור אדם.

ובספר ראשית ביכורים על הגמ' שם (דף כה ע"א לדפי הספר), תמה על מה שמשמע דאי לאו קרא, הוה אמינא דבכור אדם אסור בהנאה, דקשה כמה עדיפא קדושתו מקדושת כהן, דוודאי מותר ליהנות ממנו מן התורה על כל פנים, עיין שם מה שתיירץ. (ומובא בפנים בפרק א' בדף ס"ט), משא"כ במדבר ביוצאי מצרים הי' גם צד קדושה בבכורים אבל אחר מעשה העגל נפגמה הקדושה והיו צריכין פדיון לצאת לגמרי לחולין כמו בכל פסוהמ"ק שצריכין פדיון עיש"ה (ומשמע דקודם מעשה העגל לא הי' מהני הפדיון דהוי כמו קדשים תמימים וזה כסברת הרמב"ן הנ"ל דלהספרנו גם אז הי' מהני הפדיון, והא דמהני הפדיון גם להתירם בעבודה הא פסוהמ"ק אסורין בעבודה גם לאחר פדיון. צ"ל דשם יש עכ"פ היתר לשחטן ולאכלן וע"ע לקמן בענף י"ב בשם הרב ר' דוד).

ולפי דבריו לדורות המצוה אין לה שייכות כלל לציווי דקדש לי, אפשר דגם אין הטעם משום הריגת בכורים רק משום גזירת הכתוב וא"כ אתי שפיר דמצוות פדיון הבן לא נמנה בחינוך בפ' בא כמו בכור בהמה רק בפ' קרח, וגם דלא נזכר בסידורים בהאמירת לשם יחוד קודם הפדיון שום רמז לזה, ובפרט לדעת הב"ח באו"ח סי' תרכ"ה דהיכא דכתיב הטעם בקרא מעכב הכוונה ודו"ק (ובאמת במ"ז או"ח סי"ח ס"ק ח' כתב לכיון כן גם בפדה"ב עי"ש). אבל משמע מכמה מקומות דגם עכשיו הוא המשך מקדושת בכורי מצרים וכן בחינוך שם ציין טעם המצוה לפ' בא, וכן בתשו' חתם סופר יו"ד סו"ס רצ"ג דפדיון הבן אין רגילין לעשות ע"י שליח (ו"ל גם בזה"ז) משום דכתיב ועברתי בארץ מצרים אני ולא השליח ע"כ זריזין לעשות בעצמו ולא ע"י שליח זכר לנס אע"ג דמשום כן אין לנו לאסור לעשות ע"י שליח מ"מ אין רגילין לעשות שליח וכו' עז"ש.

ו. רש"י על בכורות דף ב/א

הלוקח עובר חמורו - ובכור הוא ועדיין הוא במעי אמו והאי דנקט חמור ולא נקט פרה מפרש בפירקא תנינא (לקמן יג) דאידי דזוטרא מילי דפטר חמור פסיק ושדי ליה וכל אינך פירקין מיירי בבכור בהמה טהורה:

1. איזהו מקומן מסכת בכורות דף ב עמוד א

מדוע לא נחשבת מכירת העובר דבר שלא בא לעולם?

הקשה מהרי"ט אלגזי (בפתיחה אות א'), לדברי ר"ת בתוס' לקמן (סוף ג'): דעובר חשיב דבר שלא בא לעולם, איך מהני מכירתו לעכו"ם. ותירץ שהקנה לו האם לעוברה דהוי כדקל לפירותיו. אך תמה דלפי"ז נמצא שיש לישראל חלק באם ובעובר, וא"כ כבר מרישא שמעינן דלא כר' יהודה דס"ל שותפות ישראל מחייבת בבכורה, ואמאי אמרינן בגמ' ד'המשתתף' קתני לאפוקי מדר' יהודה.

• הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף ב עמוד א

הלוקח עובר חמורו של עכו"ם וכו'. ולכאורה הא עובר הוה דבשלב"ע ואין אדם מקנה דבשלב"ע וכמבואר להלכה בחו"מ [ר"ט ס"ד] אין אדם מקנה דבשלב"ע בין במכר בין וכו', כיצד וכו', או שאמר מה שתלד פרתי או שפחתי מכור לך או נתון לך, לא אמר כלום, אפילו היתה הפרה או השפחה מעוברת לא קנה כלום. וא"כ היאך קנה או מכר העובר במשנתנו.

והנה הרמ"א כשהביא דין משנתנו [יו"ד ש"כ ס"ו] שכתב שם השו"ע ואם יקנה לעכו"ם חלק בעובר אין הקנין חל לפי שהוא דבר שלא בא לעולם, לכך יקנה לו חלק באם, וע"ז הוסיף הרמ"א או יקנה לו האם כדי להקנות לו חלק בעובר, והיינו שביאר הרמ"א משנתנו, דלוקח עובר או מוכרו היינו שמוכר האם לעוברה, או שלוקח האם לעוברה. וביאר הש"ך דאז הקנין חל, דהוה כמו אילן לפירותיו או פרה ושפחה לעובריה, דקנה כיון שהפרה בעולם וכשנ"ת בחו"מ.

...

עוד היה נראה לאוקמי מילתא דמתניתין דמוכר עובר באופן שלא יהא חסרון של דבשלב"ע, דלכאורה נראה מסברא בעובר שכלו לו חדשיו לגמרי, וכבר מוכן הוא לצאת ורק דשא הוא דאחידא באפיה ואם יוציאו אותו יחיה כרגיל, דעובר זה מיקרי בא לעולם כבר, דהרי גמור הוא לפנינו ורק דשא הוא דאחידא באפיה, וא"כ משכחא גוונא דעדיין לא חלה בו קדושת בכורה, ואעפ"כ כבר אפשר למכרו בתורת דבר קיים, וכה"ג איירי משנתנו ושפיר נפקעה קדושת בכורה. ואף על פי דלגבי דין חי עדיין לא מיקרי, דהרי קי"ל דדוחין חי עובר מפני חיי האם כ"ז שהעובר עדיין לא הוציא ראשו, מ"מ לגבי דין דבשלב"ע מסתברא מילתא דמיקרי כבר בא לעולם.

2. איזהו מקומן מסכת בכורות דף ב עמוד א

ב] שותפות כהנים ולויים בעובר ובאמו: המשנה נקטה פטור מטעם שותפות עכו"ם, אולם גם שותפות כהנים ולויים שאינם חייבין בבכורת בהמה טמאה [מתני' ריש פ"ב לקמן יג.] פוטרת מבכורה כדאיתא בתוספתא ריש פ"ק ונפסק בטור ושו"ע (יו"ד שכא. כא.). וראה משנת רבי אהרן (ס' א') שהוכיח והביא ראיה לדין זה, ודן בזה בהרחבה.

3. איזהו מקומן מסכת בכורות דף ב עמוד א

ג] חקירה בגדר שותפות עכו"ם הפוטרת מבכורה:

יש לחקור האם שותפות עכו"ם היא חיסרון במחייב, כלומר דאף דאיכא חלק ישראל החייב, ילפינן מקרא 'כל פטר רחם בישראל' דבעינן שכל הבהמה תהא בחיוב בכורה [וכן משמע לכאורה בגמ' ג. ד'דעריבו בהו חולין"], או שאין חיסרון בחלק ישראל החייב, אלא שנתחדש דין ששותפות נוכרי יוצרת פטור מבכורה. ובשיעורי הגרי"מ פיינשטיין (אות י"ז ד"ה ונחזור לישב, ואות מ"ד) כתב [בביאור הרמב"ם] דהיכא שיש לנוכרי שותפות בכל הבהמה, אזי אין כלל מחייב לבכורה, אבל אם יש לו רק אבר מסוים בבהמה, ליכא חיסרון דכל פטר רחם מישראל' דדל אבר זה ויש כאן פטר רחם דיישראל, [וכדסברי אכן רב חסדא ורבא לקמן ג.], אלא דגזיה"כ היא שחלק העכו"ם יוצר פטור בכל הבהמה. וראה עוד בזה בספר שלמי יוסף (סי' ו').

4. רש"י על בכורות דף ב/א

אע"פ שאינו רשאי- כדנניא במסכת ע"ז (ד' יד) ובכ"מ אין מוכרין להם בהמה גסה מפני שעושה בה מלאכה בשבת:

• מרומי שדה מסכת בכורות דף ב עמוד א

במשנה. הלוקח עובר חמורו של עכו"ם והמוכר לו אף על פי שאינו רשאי כו'. ופירש"י מפני שעושה בה מלאכה בשבת. נראה דעת רש"י, דסוגיא דילן ס"ל טעם האיסור לא משום שאלה ושכירות

ונסיוני, אלא משום דמפקיע מקדושתה. ולא כפי' התוס' קדושת בכורה, וא"כ אין זה הטעם של משנתנו וכמוש"כ בד"ה מייתי, אלא סוגיין מפרשי דהוא הפי' אף על גב שאינו רשאי משום דמפקיע אותו מקדושת איסור מלאכה בשבת.

• הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף ב עמוד א

רש"י ד"ה אף על פי שאינו רשאי כדתניא במס' ע"ז אין מוכרין להם בהמה גסה מפני שעושה בה מלאכה בשבת. כתב המרומי שדה דנראה דעת רש"י דסוגיא דילן ס"ל טעם האיסור דמכירת בהמה לעכו"ם לא משום שאלה ושכירות ונסיוני דמבואר בע"ז [י"ד ב] שאלו הם הטעמים אלא משום טעם אחר דמפקיע קדושתה. ודבריו צ"ב, דודאי לשון של רש"י כפשוטו קצת מורין כדבריו אבל ודאי לא יפרש רש"י טעם חדש דלא כסוגיות שלמות בע"ז, אלא כוונת רש"י במש"כ מפני שעושה בה מלאכה בשבת, היינו דחיישינן שיבוא הישראל לעשות בה מלאכה בשבת, והיינו ע"י העכו"ם קודם מכירה, וכשנ"ת בע"ז משום שאלה ושכירות ונסיוני.

5. תוספות מסכת בכורות דף ב עמוד א ד"ה והמשתתף

והמשתתף - בת"כ פ' אמור בכור איתיה בשותפות מדכתיב בכורות בקרכם וצאנכם וא"ת תיפוק לי מדאיצטריך בישראל למעוטי שותפות של עובד כוכבים מכלל דשותפות ישראל חייב וע"ק פרק ראשית הגז (חולין קלה): דאמר בבכורות בקרך וצאנך למה לי למעוטי שותפות עובד כוכבים והכא ממעטינן ליה מבישראל ולמאי דפרישית דאיכא תרי קראי חד בעובר וחד באם ניהא מבישראל נפיק שותפות עובר ומבקרך נפיק שותפות אם ...

• חדושי הגרי"ז מסכת בכורות דף ב עמוד א

בתוס' ד"ה והמשתתף וכו' וא"ת תיפוק ליה מדאיצטריך בישראל למעוטי שותפות של עכו"ם מכלל דשותפות ישראל חייב וע"ש, והנה מקרא דבישראל ילפינן על עצם הדין דבשל עכו"ם אין עליו דין בכורה על הבכור דכוונת התוס' הוא מקראי דוכל בכור דממעטינן שותפות עכו"ם, והנראה בזה דהנה בעכו"ם פטור אפילו יד עכו"ם באמצע, כגון אחריות ושעבוד שיש לעכו"ם זכות בבכור, והנה באופן כזה מדין שותפות שהיה פטור לא היה פטור בישראל, מכיון שאין זה מדין שותפות, ורק שעבוד שיכול לקחתו, ועל זה צריך קרא דשותפות עכו"ם פטור, אבל איה"נ דשותפות ממש פטור אף בישראל, וע"כ הוא דאיצטריך קרא דבכורות בקרכם לרבות שותפות ישראל שחייב.

• ספר חידושי בתרא

(ז) ב. הובא בסטנסייל תירוצי הגרי"ז ז"ל לקושיא ראשונה דתוס' הנ"ל וז"ל והנה מקרא דבישראל ילפינן על עצם הדין דבשל עכו"ם אין עליו דין בכורה על הבכור, [אלא] דכוונת התוס' הוא מקראי דוכל בכור דממעטינן שותפות עכו"ם, והנראה בזה דהנה בעכו"ם פטור אפילו יד עכו"ם באמצע כגון אחריות ושעבוד שיש לעכו"ם זכות בבכור, והנה באופן כזה מדין שותפות שהיה פטור לא היה פטור בישראל מכיון שאין זה מדין שותפות, ורק שעבוד שיכול לקחתו, וע"ז צריכים קרא דשותפות עכו"ם פטור, אבל איה"נ שותפות ממש פטור אף בישראל, וע"כ הוא דאיצטריך קרא דבכורות לרבות שותפות ישראל דחייב ע"כ. וצע"ק דאף דגם יד עכו"ם באמצע פטור בעכו"ם מ"מ פשטות דקרא דכל בכור בישראל נדרש גם למעוטי אף כשיש לעכו"ם שותפות באזנו לבד כדפי' תוס' ריש ד"ה הלוקח, ומקורו מהסוגיא בדף ג', וכדפרש"י שם ד"ה הא בו. וא"כ כשממעטינן שותפות עכו"ם באזנו מתאי קרא דכל בכור בישראל, ע"כ שותפות דומה בישראל חייב בבכורה, ושוב קשה למה לי ב' קראי.

6. רש"י על בכורות דף ב/א

מייתי לה לקדושה - שיתהא שובתת בשבת וכיון דמצוה עביד ליכא למיקנסיה:

• הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף ב עמוד א

הפקעת המצוה מחפץ ע"י מכירה ולגבי שבת והנה מה שפירש"י דס"ד דכיון דהפקיעה שלא תהא שובתת בשבת ס"ד למיקנס לכאורה תמוה הוא טובא הא מכרו לעכו"ם, וממילא אין עליה דין

שביתה, ואיזה הפקעה יש כאן. ויותר מזה דהא איתא בירושלמי פ"ד דפסחים ה"ג [כ"ז. מדפי הירושלמי]. מקום שנהגו שלא למכור [בהמה דקה] אין מוכרין. למה, [מ"ט] שהוא מוציאה מידי גזיה [והיינו דאסור למכור מפני דמפקיען מידי מצות ראשית הגז]. הגע עצמך שהיתה עז, [מה נענה בעז שאין בה מצות ראשית הגז], שהוא מוציאה מידי בכורה [דעוברת לא יהא בכור]. הגע עצמך שהיתה זכר [דלא שייך בכורה מ"ט אסור למכור]. ומתוך הירושלמי שהוא מוציא מידי מתנות כהונה, והם הורע הלחיים והקבה. ותמה הירושלמי מעתה חייטין אל ימכור לו שהוא מוציא מידי חלה ויו שמו אל ימכור לו, שהוא מוציא מידי ברכה, ונשאר בתמיהתו, וע"כ שאין זה הטעם דמשנתנו [מפני שמפקיע ממתנות], הרי מפורש בירושלמי דפשוט הוא שמותר למכור לגוי אפילו שעי"ז מפקיע ממנו כמה מצות מחפץ זה מכיון דהוא מכר ואחר המכירה זה לא שלו, וא"כ מה כתב רש"י ס"ד דלגבי שבת כיון דבהמה אינה שובתת אצל העכו"ם ס"ד שנקנסהו.

ונראה דשאני שבת משאר מצוות דמצות שבת אינה רק מצוה בעלמא אלא אות היא ביני לבני ישראל, ובגלל שהיא אות פטורים מלהניח תפילין בשבת, וכן במועדים דתפילין נמי אות הם ואין צריכים לשתי אותות. ובדבר שהוא אות ס"ד טובא דכל כמה שנתרבה ויש ריבוי באות טפי עדיף. וא"כ כשיש לו בהמות הרבה כל שיותר בהמותיו שובתות הרי האות גדלה ויותר מפורסם הדבר. א"כ בשבת במצות שביתה בהמתו ס"ד למיקנסיה, כיון דמפחית הוא באות קמ"ל. ואפשר לבאר את קמ"ל בתרי אנפי, או שאין זה סברא. או דקמ"ל דאפילו הסברא סברא היא, מ"מ לא קנסינו.

7. תוספות מסכת בכורות דף ב עמוד א ד"ה מייתי לה

מייתי לה לקדושה - פ"ה שתהא שובתת בשבת וכן מפקע לה מקדושה שהעובד כוכבים עושה בה מלאכה בשבת ולשון קדושה לא משמע כן אלא קדושת בכורה כההיא דרב מרי בר רחל דכלו חיותיה משום דמפקע להו מקדושה דהוה מקני אודנייהו לעובד כוכבים ואף על גב דבלוקח אם הולד זכר לא שייך מייתי ליה לקדושה פעמים שהעובר נקבה ומייתי לה לקדושת בכורה שולד עובר קדוש בבכורה ובלא טעם דמייתי לקדושה מצי למימר דלא שייך למיקנסיה כיון דליכא הפקעה ולא דמי למוכר דאיכא הפקעה אלא ניהא ליה למימר דאפילו הבאת קדושה איכא ועוד מצי למימר טעם אחר אי תנא לוקח משום דלא עבד איסורא אבל מוכר דעבד איסורא כדקתני אף על פי שאינו רשאי אימא לקנסיה וחד מתרי טעמי נקט ומכל שכן דניהא השתא הא דלא נקט הכא טעמא דפרישית במתניתין משום דנפקי מתרי קראי.

• איזהו מקומן מסכת בכורות דף ב עמוד א

ב. הא דלא ניהא לרש"י בפירוש תוס': לפי דהלוקח עובר מנוכרי לא מייתי ליה לקדושת בכור דהא פטור מבכורה. ותוס' הוצרכו לדחוק דאם יהא העובר נקבה יבואו ולדותיה לקדושת בכורה. ... ולתוס' לא ניהא בפירוש רש"י: דקשיא להו לישנא דגמ' דמשמע קדושת בכור. ועוד נראה דקשיא להו לפירוש רש"י וכי משום דעבר על איסור שבת דמכירה לנוכרי נקנסיה ליתנו לכהן, ומה ענין זה לזה.

8. תוספות מסכת בכורות דף ב עמוד א ד"ה ונותן חצי

ונותן חצי דמיו לכהן - לא לקדש קדושת הגוף להיות קרב למזבח מפני חלקו של עובד כוכבים כדפי' בקונט' ובסוף פרקא שרי ליה ר' יהודה בגיזה ובעבודה דדריש ליה לא תעבוד בבכור שורך אבל אתה עובד בשלך ובשל אחרים ולא תגזז בכור צאנך אבל אתה גוזז בשלך ובשל אחרים וא"ת נהי דלא קדוש קדושת הגוף מ"מ כיון דמדאורייתא חייבת בבכורה אותו חלק שיש לו בו יהא של כהן למה נותן לכהן דמי חלקו י"ל משום טיבותא דכהן לא ניהא ליה בשותפות עובד כוכבים לפי שאינו יכול להוציא חלקו מיד עובד כוכבים במהרה כל כך וא"ת ובסיפא דקתני קונסין אותו עד עשרה בדמיו אי איירי בפטר חמור ניהא טפי ברישא ובסיפא שנותן דמיה לפי שאין הפטר חמור עצמו ניתן לכהן אלא נפדה בשוה כל דהו או בשווי כדאמר לקמן (דף ט.).

• איזהו מקומן מסכת בכורות דף ב עמוד א

לאפוקי מדרכי יהודה דאמר שותפות עובד כוכבים חייבת בבכורה: א [האם שותפות נוכרי לר' יהודה מפקיעה עיקר קדושת הבכור: א. הגה פירשו רש"י ותוס' (ד"ה ונותן חצי דמיו) דבכור זה דשותפות ישראל ועכו"ם אליבא דר' יהודה, אין בו קדושת הגוף ליקרב למזבח, ונתמעט מקרא דמותר בגיזה ועבודה, אך מ"מ מצות נתינה לכהן איכא. ובחי' הגרי"ז (בסוגיין, ובתמורה יא): חקר האם שותפות הנוכרי גם לר' יהודה מפקיעה עצם קדושת הבכורה, אבל מ"מ נשתייר דין בכור עליו שהוא מתנות כהונה, או שבדין הבכורה אין שום חיסרון ויש בו קדושת בכור גמורה, אלא דמכיון שהחצי של עכו"ם פטור ולא חלה עליו קדושה הלכך אי אפשר להקריבו למזבח, ואיכא גזירת הכתוב דשרי בגיזה ועבודה....

ב. נפק"מ נוספת לכאורה בחקירה הנ"ל, בעיור שחזר הישראל ולקח חלק הנוכרי, דאי ע"י שותפות הנוכרי חלה הפקעת קדושת הגוף, תו לא חוזרת וחלה, אבל אי רק דאי אפשר להקריבו למזבח מחמת חלק העכו"ם, כשחזר ולקח חלק העכו"ם אין לדון לפסול ממזבח אלא מטעם דיחוי.

9. איזהו מקומן מסכת בכורות דף ב עמוד א

קונסים אותו עד עשרה בדמיו ונותן כל דמיו לכהן - הא דנותן כל דמיו ולא רק המחצה החייב בבכורה - [1] פירש רש"י דאף הוא מן הקנס לפי שמסרה לעכו"ם. [2] אבל רגמ"ה (סוד"ה קונסין) כתב "משום דעיקר בהמה דישאל", כלומר האם וחצי העובר, ואולי הוא כלשון הסברא בגמ' לעיל "סד"א הואיל ועיקר בהמה דישאל היא ליקנסיה דלמא אתי לאיחלופי בבהמה אחריתי".

10. תוספות מסכת בכורות דף ב עמוד א ד"ה ונותן חצי

ונותן חצי דמיו לכהן ... וא"ת ובסיפא דקתני קונסין אותו עד עשרה בדמיו אי איירי בפטר חמור נחא טפי ברישא ובסיפא שנותן דמיה לפי שאין הפטר חמור עצמו ניתן לכהן אלא נפדה בשה כל דהו או בשויו כדאמר לקמן (דף ט.).

11. ספר יד בנימין

וז"ל וי"ל משום דפעמים שאין יכול כהן למכור ולקנותו מן העכו"ם עכ"ל. ולשונו לא ברירא לי דהא עיקר הקושיא הוא שאחר שהישראל יקנהו מעכו"ם יהא ענמו לכהן, שו"ד בשטמ"ק השלם מוגה כך "דפעמים שאין יכול [כ"כ למהר] ולקנותו מן העכו"ם" וק"ל.

בא"ד וא"ת ובסיפא דקתני קונסין אותו עד עשרה בדמיו [דליכא שותפות עכו"ם למה נותן כל דמיו לכהן וי"ל דנקט הכי אגב רישא] ואי איירי בפטר"ת נחא טפי וכו' עכ"ל. כנ"ל, וכמו שהגיה בח"נ. וכוונת התוס' להקשות דלמחר שקנאו הישראל מיד הגוי (בעשרה בדמיו) הוא ענמו יהי לכהן ולמה דמיו וכ"ה בשטמ"ק, (ועיי"ש בשטמ"ק שתי

12. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף ב עמוד ב

איבעיא להו מכר בהמה לעוברים מהו. הא דנסתפקה הגמ' בדיעבד שכבר מכר מה דינו אם קונסין אותו, ולא נסתפקה לכתחילה אם מותר למכור בהמה לעוברים. ותירץ הנצי"ב במרומי שדה דקמ"ל דנסתפק בתרתי דודאי בהמה שעדיין לא מעוברת בזה נסתפק אם מותר למכור לכתחילה לעוברים שעדיין אין לה, ובלישנא דבדיעבד קמ"ל דנסתפק נמי בבהמה מעוברת כבר ומכר הבהמה לעובריה דבזה ודאי דלכתחילה אסור מטעם העובר, וכדלעיל מ"מ נסתפק בדיעבד אם מכר אם קונסין אותו גם אבהמה.

13. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף ב עמוד ב

אסור לו לאדם שיעשה שותפות עם העכו"ם שמא יתחייב לו שבועה ונשבע לו וכו'. ופרש"י בפ"ד בהגרמת פ"ד וצריך להוסיף כאן מה שהוסיף רבנו גרשום ולא ישמע על פ"ד, שלא תבקש בפ"ד שישבע לך בע"ז שלו. והיינו דחיישינן שמא יבקש הישראל בפה שהנכרי ישבע, וזהו מה שאסרו.

14. תוספות מסכת בכורות דף ב עמוד ב ד"ה שמא יתחייב

שמא יתחייב לו עובד כוכבים שבועה - מכאן אוסר רבינו שמואל קבלת השבועה מק"ו ור"ת מתיר מפני שהוא כמציל מידם כדתניא פ"ק דמס' ע"ז (דף ו:): מלוה על פה גובין מהן מפני שהוא כמציל מידם אף על גב

דאזיל ומודה ויש לחלק בין ספק לודאי עוד מייתי ר"ת ראייה מההיא דפרק [בתרא] דמגילה (דף כח.) דאמר אבוב בר אביה תיתי לי דלא עבדי שותפות עם עובד כוכבים ואי אסור מאי רבותיה וכן פר"ת שלא היו נוהרים משלש סעודות מדאמר פרק כל כתבי (שבת דף קיח:) תיתי לי דקיימית ג' סעודות משמע שכולן לא היו נוהרים בהן...

• חדושי הגרי"ז מסכת בכורות דף ב עמוד ב

שם, בתוד"ה שמא יתחייב לו, ור"ת מתיר מפני שהוא כמציל מידם כדתניא מלוה ע"פ גובין מהן ע"ש, וצ"ע דאם האיסור הוא שלא ישמע על פיד, וא"כ איזה היתר הוא משום דהוי כמציל מידם, דכ"ז אינו שייך כי אם התם דאיכא חששא שמא אזיל מודה, וא"כ במציל מידם לא חיישינן, אבל בודאי איסור במה יותר איסור זה אם לא נימא שאין זה איסור גמור וצ"ע, עוד מייתי ר"ת ראייה דאמר אבוב בר אביה תיתי לי דלא עבדי שותפות עם עכו"ם, וקשה דהא כבר פירש התוס' לעיל (בד"ה אסור) דאיכא דפליגי על אבוב דשמואל, וא"כ מאי ראייה מהגמרא הזו, ועוד דהא ע"כ פליג דהא אמרינן דשותפות עם העכו"ם אסור לאבוב דשמואל, [קושיית הרי"ד], ונראה בביאור הראיה דמדאמר תיתי לי דלא עבדי שותפות ע"כ דאין כאן איסור לעשות שותפות עם העכו"ם, אלא מידת חסידות, דאם היה אסור לא היה שייך לומר תיתי לי, וא"כ אף באבוב דשמואל ג"כ דאסור לעשות שותפות אין זה איסור ממש וע"כ שפיר בדיעבד מותר לקבל שבועה.

• ספר יד בנימין

ו"ל דס"ל לר"ת דכל האיסור של שותפות עם עכו"ם אינו איסור גמור אלא ממדת חסידות וכמו דמייתי להלן ראי' מאבוב בר אביה (מגילה כ"ח) דאמר תיתי לי דלא עבדי שותפות עם עכו"ם, משמע דכל האיסור אינו אלא מצד חומרא בעלמא, וכדעת הרמב"ן ו"ל הוצא בר"ן סופ"ק דע"ז, וז"ל "דמאי דאמר' אסור לאדם שיעשה שותפות עם העכו"ם לאו איסורא ממש קאמר דהא לא מיתסר אפי' מדרבנן כו' וקרא דלא ישמע על פיד נמי לא אתי להכי כלל אלא לישראל גופי' מזהר רחמנא אצל כי האי גוונא אפי' מדרבנן לא מיתסר כיון שאין ישראל משביעו בעצדות כוכבים אלא העובד כוכבים הוא שנשבע מאליו ע"י שנתחייב לו שזוהי לישראל, ומשום דלא מיתסר אלא ממדת חסידות בעלמא אמרי' התם תיתי לי" עכ"ל. ולפי"ז מה שהוצרך ר"ת להטעם "מפני שמציל מידם" י"ל כיון דמ"מ אמר אבוב דשמואל הלשון אסור לעשות שותפות אף שהוא רק מצד חסידות אין להקל כ"כ ולנהוג היסור.

• חידושי בתרא

(כג) ב: תוס' ד"ה שמא יתחייב וז"ל מכאן אסור רבינו שמואל קבלת השבועה מק"ו ע"כ. הובא בסטנסייל וז"ל והנה לפ"ז באם אסור קבלת שבועה א"כ למה אסור לעשות שותפות עם העכו"ם שמא יתחייב לו שבועה, מכיון שבאם יתחייב שבועה לא יהיה מותר להשבע מאחר שאסור לקבל שבועה וא"כ אין חשש בשותפות (קושיית רי"ד) כו' ע"כ. ולכאורה הוא משום "לא לידי נסיון", דקל יותר לשמוע לדברי חכמים שלא לעשות שותפות עמו כשאין תהפסד בולט דאינו אלא מניעת ספק רווח, מלסרב לקבל שבועתו אח"כ ולהפסיד. וע' בצ"ק ובמים קדשים שהזכירו סברא זו שבקושיית רי"ד, והמים קדושים תירצו וז"ל חיישינן דאדם בהול על ממונו ושמא ישביענו ע"כ.

- דף על הדף מסכת בכורות דף ב עמוד ב
ובתוס' (ד"ה שמא וכו') מש"כ בשם ר"ת, וראה בשו"ת הרא"ש (כלל י"ח אות י"א) שהביא דברי ר"ת וז"ל: ור"ת ז"ל אומר, דעשיית שותפות הוא דאסור שמא יבא לידי שבועה, אבל אם כבר בא לידי חיוב שבועה מותר לקבלה, שהוא כמציל מידם. ועוד דגוים שבחוצה לארץ לאו עובדי עבודה זרה הם אלא מנהג אבותיהם בידיהם. מיהו ירא שמים כשיראה שהגוי גמר בדעתו לישבע, מה תועלתו להשביע ע"כ.

• ספר אהל משה

עו"ש, כמציל מידם בר"ב: אמאי התירו לעבור על לאו דלא ישמע על פיך, משום דהישראל אין כונתו ורצונו שישבע העכו"ם דמה ירויח מהשבועה, הרי אדרבה רצונו הוא שלא ישבע רק ישלם והשבועה אינו אלא כדי שמחמת זה שלא ירצה לישבע יהיה מוכרח לשלם, וא"כ לגבי ישראל הוי דשא"מ, ופסיק רישא נמי לא הוי דמי יימר שישבע אולי ישלם ולא ירצה לישבע (ואפילו אי הוי פ"ר ג"כ היה מותר דהוי פ"ר דלא ניחא ליה, ואף להסוכרים דבשאר איסורין אף פ"ר דלא ניחא לי' אסור לרש"י, ועי' תוס' שבת (ק"י:) וריטב"א שם, מ"מ י"ל דהכא עדיף מפ"ר דלא ניחא לי' דהדבר הוא היפוך כוונתו, ודמיא לנידון הרמב"ן כדינא דגרמי גבי רקתא עיי"ש), וא"כ הא דאסור להשביע את העכו"ם היינו רק היכא שרוצה להשביעו וברור שישבע, אבל כשיש לו דין ודברים עמו ומחייבו שבועה כדי שיהיה מוכרח לשלם מפני שלא רצה לישבע בשקר אז שרי דהוי דשא"מ ואנן קיי"ל כר"ש דדשא"מ מותר עי' בתוס' שבת (ק"י:) שכ"פ הר"י וכ"פ הרמב"ם בפ"ה מה' נזירות הי"ד עיי"ש.

ואף דלכאורה קשה לפי"ז למ"ל לר"ת לומר דההיתר היא מפני שהוא כמציל מידם הא בלא"ה אין כאן איסור דהוי דשא"מ, י"ל דמדרכנן אסור כאן אף כשאנו מתכוין, משום שנראה כגורם לישבע בשם ע"ז, ומה"ט אף לר"ת אסור להשתתף לכתחילה, רק היכא שכבר נשתתף ונוגע להצלת מתיר משום דהוי דשא"מ, ורשב"ם שאסור קבלת השבועה מקו"ח, אפשר שפסק כר"י בדשא"מ וכדעת

15. תוספות מסכת בכורות דף ב עמוד ב ד"ה שמא יתחייב

שמא יתחייב לו עובד כוכבים שבועה ... עוד פר"ת בזמן הזה כולן נשבעים בקדשים ואין תופסין בהם אלהות ואף על פי שמזכירין [עמהם] שם שמים וכוונתם [לד"א מ"מ] אין זה [שם] עבודת כוכבים כי דעתם לשם עושה שמים וארץ ואף על גב שמשתתף ש"ש ודבר אחר אין כאן לפני עור לא תתן מכשול דבני נח לא הוזהרו על כך ולדידן לא אשכחן איסור בגרם שיתוף.

אבל באמת כבר כ' **במשו' נו"צ** **תנינא** יו"ד
 סי' קמ"ח לצאר כוונת החוס' על נכון
 וזהו דבריו "לשון זה (של החוס' והרמ"א)
 הטעה לכמה חכמים וסדרו דכוונת הרמ"א
 הוא שאין צ"ג מלווה לעבוד ע"ז בשיחוף,
 אבל באמת לא כן הוא וכוונת החוס' ורמ"א
 הוא דמה שמשתף ש"ס וד"א בשבועה אין
 זה עובד ע"ז ממשי רק שמשתף ש"ס וד"א
 ואינו קורא בשם אלהים ואינו אומר אלי אמה
 רק שמוכירו בשבועתו עם ש"ס בדרך כבוד,
 וזה מצינו איסור רק לישראל דכתיב ובשמו
 תשבע והוא הזהרה לישראל שלא ישבע אלא
 בשמו של הקד"ה ולא ישתף ש"ס וד"א
 כמש"כ הרמב"ם בפ"א מהל' שבועות הל'
 ב', והנכריים אינן מזהירים על זה השיחוף,
 אבל בשבועה ע"ז בשיחוף אין חילוק בין
 ישראל לנכרי"ם עכ"ד יעו"ש. [ויעו' נמי
 בשפ"א כאן]. (וקצת יש להעיר מלשון המהר"ם
 לובלין לסנהדרין שם דמשמע דמוכירין שם
 אלוהי שלהם, מיהו אפשר לומר נמי דהכוונה לשם
 ע"ז שלהם אבל לא שאומר בלשון אלוהי).

והנה מש"כ כולם נשבעים "בקדשים" שלהם
 הכוונה כמו שראיתי בדרכי משה (על
 הטור החדש) שמציא בשם רבינו ירוחם וז"ל
 "וכי ר"י דיש היתר בזה"ו כי נשבעין בקדשים
 שלהם הנקראים עון גליון (נ"צ בהערה שם
 מפרש שכך נקראת תורתם וכמו שמצינו שבת
 קט"ז "במסורות הש"ס" ר' יוחנן קרי לי'
 און גליון וריש לקיש קרי לי' עון גליון)
 ואע"ג שמוכירין ש"ס וכוונתם לאותו האיש...
 מ"מ אין מוכירין שם ע"ז וגם דעתם לעושה
 שמים וארץ ואע"ג דמשתפים ש"ס וד"א לא
 מלאנו שאסור לגרום לאחרים (כלומר לגוים)
 לשתף דלפני עור ליכא דאין הגוים מזהירין
 על השיחוף עכ"ל, והוצא בקצרה דרמ"א
 שם והוא כדברי החוס' שלפנינו

• **שפת אמת על בכורות דף ב/א**

בתוס' ד"ה שמא כו' ואע"ג שמשתף ש"ס וד"א כו' דב"נ לא הוזהרו על כך. **רבים הבינו כוונתם דאין**
ב"נ מוזהר על ע"ז בשיתוף. ול"נ כוונת החוס' דאין ב"נ מצווה על לא ישמע ע"פ ומה שנשבע
לע"ז אין זה עבודה זרה ואינו מוזהר על כך כנ"ל. וכמדומה לי ג"כ שראיתי כן באיזה ספר. [כן הוא
 בשו"ת מעיל צדקה (סי' כ"ב) ובנוב"י מהד"ת חיו"ד סי' קמ"ח]:

16. איזהו מקומן מסכת בכורות דף ב עמוד ב

אסור לאדם שיעשה שותפות עם העובד כוכבים שמא יתחייב לו שבועה ונשבע בשם עבודת כוכבים שלו והתורה
 אמרה לא ישמע על פיד:

קובץ עיונים בגדר האיסור וטעמו, ובפסק ההלכה:

א [מדברי רש"י בחומש (שמות כג. יג.) משמע שהוא איסור גמור מן התורה שישבע העכו"ם על ידך,
 וז"ל "לא ישמע מן הגוי על פיד, שלא תעשה שותפות עם נוכרי וישבע לך בע"ז שלו, נמצאת אתה גורם
 שיזכר על ידך". וכע"ז פירש רש"י בסוגיין "על פיד - בהגרמת פיד".
 אבל לדעת ר"ת בתוס' (ד"ה שמא) שהתיר אם נתחייב העכו"ם לקבל הימנו השבועה - פירשו תוס' בגיטין נ:
 (ד"ה יתומין) דקרא "לא ישמע על פיד" הוא אסמכתא בעלמא, דעיקר קרא באיסור שבועה דישראל מיירי.

ומשמע מדבריהם דלשיטת רשב"ם דאסר קבלת השבועה הוא איסור דאורייתא לגרום שבועה לנוכרי. ומ"מ גם לשאר ראשונים דסברי שהוא איסור דרבנן הוי איסור גמור מדבריהם - יעוי' בב"י וב"ח חו"מ סי' קפ"ב.
אך הרמב"ן [הביאו הר"ן סוף פ"ק דע"ז] והריטב"א במגילה כת. נקטו שהוא מידת חסידות גרידא.
ובדעת ר"ת בענין זה - יעוי' בדברינו על תוס' (ד"ה שמא). ובדעת הטור - יעוי' בפרישה (חו"מ סי' קפ"ב).
והטורי אבן (מגילה כח.) תמה לדעת הרמב"ן איך יפרש סוגיין, דמאי קשיא אמאי לא תנן במשתתף "אף על פי שאינו רשאי", הלא מדינא ודאי רשאי ואינו אלא מדת חסידות שלא להשתתף עם העכו"ם - עי' בדבריו.

ב] שמן רוקח הקשה אמאי הוצרך לטעם חשש שבועה, תיפוק ליה דאסור להשתתף עמו שמא ילמד ממעשיו כדמצינו בכמה דוכתי, וטעם זה אלים טפי דמהני אפילו פטר לנוכרי משבועה, או כגון שידוע שאין הנוכרי עובד ע"ז.

ותירץ דאי משום האי טעמא היה מותר לתלמיד חכם, או לשאר אדם בכדי חייו, אבל מטעם שבועה אסור בכל גווני.

ג] בתוס' (ד"ה שמא) נחלקו רשב"ם ור"ת כשעבר ונשתתף האם מותר לקבל הימנו השבועה. ולשיטת ר"ת דאסור צ"ע למה יש לאסור כלל שותפות, דהרי אם יתחייב לו שבועה לא יקבלה הימנו דיש איסור בדבר. ופירש ח"י הגרי"ז עפ"י דקדוק לשון הרמב"ם (שותפין ה. י.), דהחשש הוא שמא יתחייב לו העכו"ם שבועה ולא יעמוד הישראל בנסיון ויעבור וישביענו.
מיהו יעוי' בדברינו על תוס', דהמים קדושים פירש דאכן זו ראיית ר"ת לחלוק על רשב"ם. וראה עוד מש"כ בהערות להגריש"א.

ד] לענין הלכה:

א. עבר ונשתתף - **נחלקו ר"ת ורשב"ם בתוס' בסוגיין האם מותר לקבל השבועה. ופסק בשו"ע כר"ת דמותר.**

ב. בזמן הזה - הביאו תוס' בשם ר"ת דאין הנוכרים הנשבעין בקדשיהם תופסין בהם אלוהות. וכתב הב"י (חו"מ סי' קפ"ב) דלסוברים כן מותר בזמן הזה להשתתף עמם. אולם הב"ח פליג דאף לשיטתם אסור להשתתף לכתחילה.

ולהלכה פסק השו"ע (או"ח סי' קנ"ו, יו"ד סי' קמ"ז, חו"מ סי' קע"ו) דאין להשתתף עם העכו"ם. אך הרמ"א (או"ח סי' קנ"ו) פסק דיש מקילין בזמן הזה מן הטעם הנ"ל.

ג. כל הנידון הנ"ל הוא לענין שותפות, אבל לענין משא ומתן בעלמא שרי - כ"כ תוס' כאן (ד"ה ולטעמך), והרא"ש בסוגיין. והטעם לזה לפי דבמו"מ בעלמא לא חיישינן לשבועה - עי' בדברינו על תוס' הנ"ל.
והתורה אמרה לא ישמע על פיד - פירש רש"י "על פיד - בהגרמת פיד", משמע דהאיסור הוא לגרום שבועה. וכע"ז הוא לשון רש"י בחומש (שמות כג. יג.). אבל רגמ"ה כתב "שלא תבקש בפיד שישבע לך בע"ז שלו", משמע שהאיסור הוא אם תובע הימנו שבועה. וכן משמע לשון הרמב"ם (שותפין ה. י.) "שלא יתחייב לו שבועה וישביעו ביראתו", ועי"ש בספר המפתח. מיהו בהערות להגריש"א כתב שגם בדעת רש"י צריך להוסיף דכוונתו כדברי רגמ"ה. וראה עוד בספר אפריון יוסף (בהערות).

=====

זבחים קטו

משה שווערד

עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות ועבודה בבכורות ומשהוקם המשכן נאסרו הבמות ועבודה בכהנים

1. פירוש המשנה לרמב"ם מסכת זבחים פרק יד

[ד] בא בקבלה שזה שנאמר וישלח את נערי בני ישראל שהם הבכורות, לפי שהעבודה תמיד לא היתה אלא בבכורות מאדם עד משה רבינו.

2. במדבר רבה (וילנא) פרשת במדבר פרשה ד: ח

קח את הלויים וגו' אמרו רבותינו למה צוה הקב"ה לפדות בכורי ישראל בלויים שבתחלה היו הבכורות משמשין עד שלא עמד שבט לוי כמה ששנו רבותינו עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות ועבודה בבכורות ומשהוקם המשכן נאסרו הבמות ועבודה בכהנים ותדע לך שהיו הבכורות מקריבים עד שלא עמד שבטו של לוי טול מתחלת ברייתו של עולם אדם הראשון היה בכורו של עולם וכיון שקירב קרבנו שנא' (תהלים ט) ותיטב לה' משור פר מקרין מפריס לבש בגדי כהונה גדולה שנא' (בראשית ג) ויעש ה' אלקים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם בגדי שבת היו והיו הבכורות משתמשין בהם כיון שמת אדם מסרן לשת שת מסרן למתושלח כיון שמת מתושלח מסרן לנח עמד נח והקריב קרבן שנא' (שם/בראשית/ח) ויקח מכל הבהמה הטהורה וגו' מת נח ומסרן לשם וכי שם היה בכור והלא יפת הגדול ומפני מה מסרן לשם מפני שצפה נח שלשלת האבות עומדת ממנו ותדע לך ששם היה מקריב שנא' (שם/בראשית/יד) ומלכי צדק מלך שלם וגו' וכי כהונה לו ניתנה והלא לא ניתנה כהונה אלא משעמד אהרן מהו שהוא אומר כאן והוא כהן מפני שהיה מקריב בכהנים מת שם ומסרה לאברהם וכי אברהם היה בכור אלא מפני שהיה צדיק נמסרה לו הבכורה והקריב שנא' (שם/בראשית/כב) ויעלהו לעולה תחת בנו מת אברהם ומסרה ליצחק עמד יצחק ומסרה ליעקב וכי יעקב בכור היה אלא שאת מוצא שנשלה יעקב מן עשו בערמה אמר לו (שם/בראשית/כה) מכרה כיום את בכורתך לי את סבור שמא על חנם אמר יעקב לעשו שהוא ימכור לו את הבכורה לאו אלא שהיה יעקב מבקש להקריב ולא היה יכול מפני שלא היה בכור אמר עשו מה אני מבקש מן הבכורה הזאת שנא' (שם/בראשית/כ"ה) הנה אנכי הולך למות וגו' באותה שעה נתנבא עליו יחזקאל ואמר לו (יחזקאל לה) אם לא דם שנאת ודם ירדפך וכי שונא היה עשו את הדם הרי כמה צדיקים הרג הרי כמה חסידים הרג והוא אומר אם לא דם שנאת ודם ירדפך אלא אמר לו אם לא דם הקרבן שנאת שהיה בכור והבכורות מקריבין לפיכך ודם ירדפך באותה שעה כיון שלקח יעקב את הבכורה התחיל מקריב שנא' (בראשית לה) ויאמר אלקים אל יעקב קום עלה בית אל וגו' ועשה שם מזבח וגו' וכן בשעה שהקריב משה בסיני הבכורות הן הקריבו שנא' (שמות כד) וישלח את נערי בני ישראל וגו' מהו נערי הבכורות ויעלו עולות הא למדת שלא היה אדם מקריב אלא הבכורות וכיון שעשו ישראל אותו המעשה אמרו יבאו הבכורות ויקריבו קרבנות לפניו שנא' (שם/שמות/לב) וישכימו ממחרת ויעלו עולות ויגישו שלמים אמר להם האלקים אני נתתי פרוקפי לבכורות ועשיתי אותן גדולים בעולם וכפרו בי ועמדו והקריבו לפני העגל הרי אני מוציא את הבכורות ומכניס את בני לוי לפיכך אמר האלקים למשה שימנה אותן שנא' (במדבר ג) פקוד את בני לוי ...

3. פנים יפות בראשית פרק ד

ח ויאמר קין... ואיתא במדרש [שמו"ר לא, יז] הביאו רש"י ז"ל [להלן ט, כה] שנחלקו על הירושה ע"ש. ויש לפרש מה היה מחלוקתו עמו בירושה, שקין טען כיון שהוא בכור יש לו ליטול פי שנים, והבל טען שהוא בכור ליצירה ע"ד שפירש"י ז"ל [להלן כה, כו] בפסוק ואחרי כן יצא אחיו וידו אווזת בעקב וגו', וטענת הבל היתה כיון שנתקבל קרבנו ולא נתקבל קרבן קין ע"כ שהוא בכור כמ"ש חז"ל [זבחים קיב ב] שקודם מ"ת היתה עבודה בבכורים ולכך הביא קרבנו מבכורות צאנו, והיינו דכתיב ויאמר קין שאמר לו מה שאמר הקב"ה אם תטיב שאת שהוא רוצה לקבלו כיון שלפי דעת קין רוצה לגזול אותו, וכן נח חייב מיתה על הגזל [עירובין סב א], אלא שלא היה לו לדון על המחשבה כמעשה, שהרי עדיין היה אביהם חי ולא היה לו להרוג אותו, ובאמת היה נתחייב קין מיתה ע"ז, כי אף דשוגג היה דסבר שהוא חייב מיתה מ"מ בן נח חייב על השוגג כמזיד, כדאיתא במס' מכות [ט א] שהיה לו ללמוד ולא למד, וכשחזר בתשובה כדכתיב גדול עוני מנשוא חשב לו הקב"ה כשוגג ולא חייבו אלא גלות כשוגג.

4. ספר בראשית פרק כה

(לא) ויאמר יעקב מכרה כיום את בכרתך לי:

5. חזקוני בראשית פרק כה

(לא) מכרה כיום פרש"י וכו' כדאמר כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו, וכל שכן שלא יעבוד עבודה ובאותו זמן העבודה היתה בבכורות. ד"א אמר יעקב חייב אדם בכבוד אחיו הגדול ממנו, ורשע זה אינו ראוי לכבוד. כיום של עכשיו שעדיין אין העבודה נוהגת אבל לעתיד שהעבודה בבכורות אין אדם רשאי לקנות בכורה. ד"א מכרה כיום לאלתר כמו שהיום הזה לאלתר הוא. פירוש מיד מכור לי בדמים שאתן לך חלק בכורתך הראוי לך מממון אבי. ד"א כיום לפי מה שהיא שוה היום והוא דבר מועט שהרי כמה נולדות יש לבא בדבר.

6. פרוש הט"ז על התורה - בראשית פרק כה פסוק לא

בכורתך. לפי שהעבודה בבכורות. וקשה וכי שייך לקנות במעות את העבודה דלאו ממון מוכר לו. וי"ל דקודם שנאסרו הבמות לא היה איסור לזר להקריב אם הוא איש צדיק וראוי לכך אלא שמן הסתם חלקו כבוד לבכורות ורצה יעקב לסלק בכורתו של עשו אחיו ע"פ השבועה, וכן משמע במדרש רבה פרשת במדבר (פרשה ד') משמת שם נמסרה עבודה לאבר

7. ספר גור אריה על בראשית פרק כה פסוק לא

[מח] לפי שהעבודה בבכורות. וקשה מאי שייך מכירה בבכורה, וכי אם כהן רוצה למכור כהונתו לישראל יכול לעשות, ותירץ הרא"ם שכוונת יעקב היתה למנוע את עשו מן הבכורה, רק שהוא לא יעבוד כדין הבכור, מפני שרשע היה אינו כדאי, כמו שכתב רש"י. אבל קשה על מה שפירש רש"י (להלן כז, לו) גבי "גם ברוך יהיה" (שם שם, לד) שאמר יצחק אם כן לבכור ברכתי, משמע שהיה מוכר הבכורה ליעקב, דאם לא כן מאי קאמר 'לבכור ברכתי', ונראה לי דווקא גבי כהונה שזכתה לו התורה, וישראל זר הוא נחשב (רש"י ויקרא כב, יב). אבל קודם מתן תורה שהיתה העבודה בבכורות (זבחים קיב ע"ב) מפני שהוא ראוי לכבוד, ולא מצאנו שזכתה לו מדין התורה, אלא שכך הוא מן הסברא והמשפט שיהיה הבכור הגדול והחשוב - עובד, ולפיכך יכול למכור, דהא שלו הוא הכבוד, ויכול למחול. ודמיה להא דאמרינן (קידושין לב). חכם שמחל על כבודו [כבודו] מחול, וטעם הוי משום שהתורה שלו ויכול למחול על כבודו, ויכול ליתן רשות לאחר לברך לפניו, והוא הדין גבי בכורה נמי יוכל למכור, שהוא יעבוד במקומו. אך קשה דלא שייך מכירה בדבר שאין בו ממש (רמב"ם הל' מכירה פכ"ב, הי"ג), ולא יפול עליו קנין, וצריך לומר שהיה מקנה עשו גופו ליעקב לענין הבכורה ולכל זכות הבכורה, והוי קנינו קנין:

8. ספר פרדס יוסף על ספר בראשית פרק כה פסוק לא

[כח]... גם י"ל דנהי דהבכורה היה סיבה לקרבנות, מכל מקום אינו אסור לפשוט להקריב דזר הקרב יומת [במדבר ג, ל"ח] רק לאחר מתן תורה:

9. קרבן אורה על מסכת זבחים דף קטו/ב

גמרא יתיב רב הונא כו' ... אלא דיש לדקדק עוד כיון דקודם הקמת המשכן היו הבמות מותרות א"כ אמאי העבודה בבכורות דוקא הא בבמה כולן כשירים לעבודה אפילו אשה ועבד כדאיתא בתוספתא במכילתין פ' בתרא (הלכה ה) הכל כשירים לקרב בבמה אף הכל ועבדים משוחררים ונראה דצ"ל אף הנשים ועבדים משוחררים וגם זה צ"ע מאי אריא עבדים משוחררים אפי' אינו משוחרר ג"כ הרי הוא כאשה עכ"פ בכור וודאי לא בעינן בבמה ולמה תנן דהעבודה בבכורות דווקא. ע"כ נראה דהא דתנן העבודה בבכורות היינו בקרבן ציבור דווקא דהוי כמו במות ציבור בשעת היתר הבמות אבל כל יחיד שרוצה להקריב א"כ בכור דווקא ובוזה נחלקו ג"כ אי טעונה הפשט וניתוח למ"ד אינה טעונה היינו אע"ג דקרבן ציבור כמו עולת תמיד נאמר בסיני אבל לא נאמר אלא כללותיה אבל לא פרטותיה וכדאמרינן לקמן ומ"ד דטעונה הפשט וניתוח ס"ל דפרטות נמי נאמרו בסיני אלא דכהונה לבד לא נאמר אלא מיום הקמת המשכן ...

ועיין בפירוש המשנה להרמב"ם ז"ל שכתב דמאדם עד מרע"ה ה' העבודה בבכורות וא"כ נהי דבמקדש נתקדשו הכהנים אבל בבמה למה לא יהי עבודה בבכורות כמו קודם מתן תורה ובשלמא בישראל י"ל דנתחדשה הלכה דבבמה כולן כשירים אפילו אשה ועבד וכדמרינן לקמן מאיש להכשיר הזר אבל בבני נח אמאי לא יהי דינן כמו קודם מ"ת דהעבודה ה' בבכורות אלא דלא מצינו למצוה זו היכן נאמרה בבני נח דמצוה בבכורות. וע' בדברי המדרש גבי יעקב דאמר הקב"ה למלאך אתה עשית לבכור שלי בע"מ וצ"ע יותר בזה וע' במשנה למלך ז"ל פ"א מהל' קרבן פסח (הלכה ג) מש"כ בזה וע' בירושלמי מגילה (פרק א הלכה יא) במשנה אין בין במה כו':

10. ספר חזון איש קדשים ס' מ"א: יב

שם ועבודה בבכורות, לכאורה נראה דלא ה' עבודה בבכורות אלא בק"צ כמי עולת סיני דאפי' למ"ד עולה ראוי היתה מ"מ י"ל דבמקום כל ישראל היו ואע"ג שאין ק"צ בבמה הורעת שעה היתה אבל בק"צ דכשר בזר בבמה לא עדיפי בכורות מכהנים ...